

terend. 'k Stond eens bij een der ovens in de barak. De ijzeren plaat was bedekt met potjes en pannetjes. Een groep mannen er omheen, allemaal aan het kokkellen. Ineens vliegen twee elkaar in de haren en niet zo zuinig. De een had het pannetje van de ander een paar centimeter verzet. Ik haalde ze uit elkaar en toen ze wat bedaard waren, vroeg ik: 'Is dat nou zo erg, of dat pannetje hier of daar staat?' 'Dat is het niet, dominee, maar dat smoel van die vent! 's Morgens, 's middags, 's avonds datzelfde smoel, altijd voor me. Dat is om gek te worden!'¹

★

Er rest ons nog één categorie krijgsgevangenen: de reserve-officieren. Zij moesten zich in juni '43 melden. Sommigen lieten dat na en doken veelal ook onder, van anderen werd de blauwe *Ausweis* erkend – er werden tenslotte slechts ca. vijfhonderdvijftig reserve-officieren in krijgsgevangenschap weggevoerd. Zij kwamen eerst in een kamp te Schildberg terecht (zie de kaart op pag. 124), werden eind '43 vandaar verplaatst naar een ander kamp in de buurt van Lissa en tenslotte, gelijk reeds vermeld, aan de groep der beroepsofficieren toegevoegd die in het kamp bij Neu-Brandenburg opgesloten was; het aantal reserve-officieren was toen tot ca. vierhonderdvijftig geslonken.

Over ontvluchtingen van reserve-officieren is ons niets bekend. Wij veronderstellen dat hun groep niet veel ongunstiger behandeld is dan die der beroepsofficieren. Slechts één punt verdient nog vermelding. Bij onze beschrijving van de wegvoering der beroepsofficieren in deel 5 gaven wij al weer dat, toen op zekere dag in het krijgsgevangenenkamp de Duitse order kwam dat de beroepsofficieren van Joodse afkomst zich apart moesten melden, door de Nederlandse kampouderste geweigerd werd, daaraan medewerking te verlenen. '*Ich kenne keine jüdischen Offiziere*', zei hij, '*nur niederländische*', en van de zaak werd verder niets gehoord. Waarschijnlijk speelde dit gebeuren zich in december '44 in het kamp te Neu-Brandenburg af (hetgeen betekenen zou dat het weergegeven standpunt door generaal Carstens ingenomen is) – althans, in diezelfde maand werd aan de groep van de Nederlandse reserve-officieren bij Lissa eenzelfde eis gesteld. Hier nam evenwel de kampouderste, de bijna zestigjarige luitenant-kolonel mr. F. J. Trapman, het standpunt in dat ieder zich maar persoonlijk moest trachten veilig te stellen. Prof. P. Lieftinck, in krijgsgevangenschap wegge-

¹ A.v., p. 85.